

Asia: VN/10831/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Väliotsikot

Yleiset huomiot mietinnöstä ja siihen sisältyvistä ehdotuksista sekä ympäristörikosdirektiivin veloitteiden täytäntöönpanosta

Oikeusministeriö on pyytänyt Säteilyturvakeskukselta (STUK) lausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Säteilyturvakeskus kiittää mahdollisuudesta antaa lausuntonsa asiassa.

Säteilyturvakeskuksen tehtävät suhteessa ehdotuksen alaan

STUK valvoo laajasti säteilylaissa (859/2018) tarkoitettua säteilyn käyttöä, tekee sen nojalla markkinavalvontaa sekä valvoo ydinenergiailaissa (990/1987) tarkoitettua ydinenergian käyttöä. Lisäksi STUK valvoo vaarallisten aineiden kuljetuksesta annetussa laissa (541/2023) tarkoitettua luokan 7 radioaktiivisten aineiden kuljetusta. Ehdotettu lainsäädäntö liittyy siten STUKin toimintaan useasta eri näkökulmasta. Erityisesti ympäristörikosdirektiivi 3 artiklan 2 kohdan a, b, f ja l alakohtat sisältävät kohtia, joilla on liityntäpinta STUKin toimintaan.

STUK kiinnittää yleisesti lausunnon osalta huomiota siihen, että ydinenergialakia koskeva kokonaisuudistus on tällä hetkellä eduskunnan käsiteltävänä (HE 24/2026 vp) ja se sisältää muutosehdotuksia erityisesti ydinenergian käyttörikokseen ja sääntelyyn, joka liittyy ehdotetun RL 48:1:n 11 kohtaan. Yhteensovittamista asioiden osalta on tarpeen tehdä jatkovalmistelussa.

Direktiivin 3 artiklan 2 kohta a alakohta

Säteilyturvakeskuksen näkökulmasta direktiivin toimeenpanon kannalta olennainen on direktiivin 3 artiklan 2 kohdan a alakohta, jonka mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että seuraava menettely on rikos, kun se on laitonta ja tahallista

a) sellaisen materiaalien tai aineiden, energian tai ionisoivan säteilyn määrän saattaminen, päästäminen tai johtaminen ilmaan, maaperään tai veteen, joka aiheuttaa tai on omiaan aiheuttamaan kuoleman tai vakavan vamman ihmiselle tai huomattavaa vahinkoa ilman, maaperän tai veden laadulle tai huomattavaa vahinkoa ekosysteemille, eläimille tai kasveille.

Direktiivin a alakohdassa huomionarvoista STUKin näkökulmasta on energian ja säteilyn määrän saattaminen, päästäminen tai johtaminen ilmaan, maaperään tai veteen. Ehdotetuissa rikoslain muutoksissa asia on käsitelty ympäristön turmelemista koskevassa rikoslain 48 luvun 1 §:n 1 kohdassa, johon ei esitetä säteilyn näkökulmasta muutoksia. STUK kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, olisiko direktiivissä tarkoitettu ”energian saattaminen, päästäminen tai johtaminen” tarpeen ottaa huomioon kyseisessä kohdassa. Energian päästämiseen liittyvä sääntely sisältyy ehdotettua 48 luvun 4 e §:n ympäristöä vaarantavan tuotteen markkinoille saattamista koskevaan säännökseen.

Direktiivin 3 artiklan 2 kohdan b alakohta

Toinen STUKin kannalta olennainen kohtaa direktiivissä on direktiivin 3 artiklan 2 kohdan b alakohta, jonka mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että seuraava menettely on rikos, kun se on laitonta ja tahallista

b) sellaisen tuotteen saattaminen markkinoille ympäristön suojelemiseksi tarkoitetun kiellon tai muun vaatimuksen vastaisesti, jonka käyttö laajemmassa mittakaavassa, eli siten että tuotetta käyttävät useat käyttäjät heidän lukumäärästään riippumatta, johtaa materiaalien tai aineiden, energian tai ionisoivan säteilyn määrän saattamiseen, päästämiseen tai johtamiseen ilmaan, maaperään tai veteen ja aiheuttaa tai on omiaan aiheuttamaan kuoleman tai vakavan vamman ihmiselle tai huomattavaa vahinkoa ilman, maaperän tai veden laadulle tai huomattavaa vahinkoa ekosysteemille, eläimille tai kasveille;

Markkinoille saattamisen kriminalisointi on uutta sääntelyä ja tyypillisesti vaatimusten vastaisten tuotteiden valvonta on tähän saakka perustunut markkinavalvontaviranomaisten toimenpiteisiin vaatimustenvastaisten tuotteiden markkinoilta poistamiseksi. Erillisiä rangaistussäännöksiä vaatimustenvastaisten tuotteiden markkinoille saattamisesta ei ole, ja säteilylain 185 §:n säteilyrikkomus huomioi lähinnä sellaiset tilanteet, jossa Säteilyturvakeskus on markkinavalvontaviranomaisena puuttunut vaatimustenvastaiseen tuotteeseen antamalla kieltopäätöksen ja jota toiminnanharjoittaja ei ole noudattanut. Rangaistavaa on tällä hetkellä siten kieltopäätöksen rikkominen, ei suoraan vaatimustenvastaisten tuotteiden markkinoille saattaminen.

Hallituksen esityksen perustelujen mukaan direktiiviä sovellettaessa ”käytöllä laajassa mittakaavassa” tarkoitetaan johdanto-osan kappaleen mukaisesti yhteisvaikutusta, joka aiheutuu siitä, että tuotetta käyttävät useat käyttäjät heidän lukumäärästään riippumatta, edellyttäen, että menettely aiheuttaa tai on omiaan aiheuttamaan vahinkoa ympäristölle tai ihmisten terveydelle.

STUK valvoo säteilylain 8 luvun nojalla tuotteiden säteilyturvallisuutta. STUKilla ei ole huomautettavaa ehdotettuun rikoslain 48 luvun 4 e §:ään. Ottaen huomioon, että vahinko tulisi aiheutua ympäristön kautta, kyseeseen tulisi lähtökohtaisesti tuotteet, joiden vaarallisuus perustuu ionisoivaan säteilyyn, mutta ei sinällään ole täysin poissuljettua, että vahinko voisi aiheutua myös ionisoimattomasta säteilystä.

Direktiivin 3 artiklan 2 kohdan f alakohdan ii alakohhta

Ympäristörikosdirektiivin 3 artiklan 2 kohdan f alakohdan mukaan rangaistavaksi tulee säätää laitton ja tahallinen jätteen keräys, kuljetus tai käsittely, tällaisten toimien valvonta ja loppusijoituspaikkojen jälkihoito, mukaan lukien kauppiaana tai välittäjänä toteutetut toimet, kun tällainen menettely

i) koskee Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2008/98/EY 3 artiklan 2 kohdassa määriteltyä vaarallista jätettä ja se koskee muuta kuin merkityksetöntä määrää tällaista jätettä; tai

ii) koskee muuta kuin i alakohdassa tarkoitettua jätettä ja aiheuttaa tai on omiaan aiheuttamaan kuoleman tai vakavan vamman ihmiselle tai huomattavaa vahinkoa ilman, maaperän tai veden laadulle tai huomattavaa vahinkoa ekosysteemille, eläimille tai kasveille.

Hallituksen esityksen mukaan radioaktiivinen jäte ei kuulu jätedirektiivin eikä myöskään jätelain soveltamisalaan (jätedirektiivin 2 artiklan 1 kohdan d kohta; jätelain 3 §:n 1 momentin 4 kohta). Radioaktiivinen jäte ei siten kuulu ympäristörikosdirektiivin vaarallisia jätteitä koskevan 3 artiklan 2 kohdan f alakohdan i alakohdan mukaisen rikoksen määritelmän alaan. Sen sijaan muita kuin vaarallisia jätteitä koskevan 3 artiklan 2 kohdan f alakohdan ii alakohdan alaan se kuuluu.

STUKin tulkinnan mukaan kyseisen alakohdan kansallinen täytäntöönpanoa koskeva sääntely voitaneen katsoa sisältyvän rikoslain 48 luvun 1 §:n 10 ja 11 kohtaan. Ehdotetut säännökset joltain osin laajentavat kriminalisointia suhteessa direktiivin alaan, mutta lainsäädännön johdonmukaisuuden kannalta ehdotettu ratkaisu vaikuttaa tarkoituksenmukaiselta. Ehdotettu 10 kohta sisältää asianmukaisen viittauksen säteilylain 11 lukuun radioaktiivisista jätteistä. Ehdotettu 11 kohta puolestaan sisältää yleisemmän viittauksen ydinjätteiden ja ydinaineiden käsittelyyn

käytännössä silloin, kun kyse on luvanvaraisesta toiminnasta. Viittaukset on tarpeen tarkastaa vielä huomioon ottaen ehdotettu uusi ydinenergi laki.

Ydinjätteitä koskevan toiminnan lainvastaisen toiminnan kriminalisointi sisältyisi myös ydinenergian käyttörikoksen alaan nykyisellään ja myös ehdotetussa laissa. Pääallekkäisyyttä tältä osin on tarpeen tarkastella jatkovalmistelussa.

Ydinjätteiden ja radioaktiivisten jätteiden osalta radioaktiivisen jätteen ja ydinjätteen käsittelyä koskee neuvoston direktiivi 2011/70/EURATOM yhteisön kehyksen perustamisesta käytetyn ydinpolttoaineen ja radioaktiivisen jätteen vastuullista ja turvallista huoltoa varten. Direktiivin sääntely on sinällään varsin periaateluonteista ja se sisältää hyvin vähän konkreettisia velvoitteita käsittelystä.

STUK esittää lisäksi huomion siihen, että pienempimuotoinen toiminta ydinenergi alain nojalla ei ole aina luvanvaraista vaan vähäistä toimintaa voi harjoittaa toimintailmoituksella (YEL 2 §:n 3 kohta). STUK kuitenkin katsoo, että tällainen toiminta mahdollisesti kuuluisi ympäristön turmelemista koskevan säännöksen 1 momentin 1 kohdan piiriin, jos toiminta olisi sen luonteista, että siitä voisi aiheutua direktiivissä tarkoitettua ympäristöhaittaa.

Direktiivin 3 artiklan 2 alakohdan I alakohta

Ympäristörikosdirektiivin 3 artiklan 2 kohdan I alakohdan mukaisesti rangaistavaksi tulee säätää laitton ja tahallinen radioaktiivisen materiaalin tai radioaktiivisten aineiden valmistus, tuotanto, jalostus, käsittely, käyttö, hallussapito, varastointi, kuljetus, tuonti, vienti tai loppusijoitus, kun tällainen menettely ja tällainen materiaali tai tällaiset aineet kuuluvat neuvoston direktiivien 2013/59/Euratom, 2014/87/Euratom tai 2013/51/Euratom soveltamisalaan ja tällainen menettely aiheuttaa tai on omiaan aiheuttamaan kuoleman tai vakavan vamman ihmiselle tai huomattavaa vahinkoa ilman, maaperän tai veden laadulle tai huomattavaa vahinkoa ekosysteemille, eläimille tai kasveille.

Kohta sisältää runsaasti erilaisia tekemuotoja, jotka sisältyvät käytännössä sekä säteilylain että ydinenergi alain alaiseen toimintaan. Säännös kattaa toimet, jotka kuuluvat artiklan kohdassa mainittuihin direktiiveihin (ydinturvallisuusdirektiivi, säteilyturvallisuusdirektiivi, käyttöveden radioaktiivisuutta koskeva direktiivi). Kyseisten direktiivien kansallista täytäntöönpanoa koskevia säännöksiä sisältyy kansallisesti sekä säteilylakiin että ydinenergi lakiin.

Direktiivin I alakohdan sääntely sisältyy ehdotettuun rikoslain 48 luvun 1 §:n 1 momentin 10 ja 11 kohtiin. STUK kiinnittää huomiota siihen, että ehdotetussa 11 kohdassa voisi olla aiheellista viitata

YEL 82 §:ään, jossa on joitain yksittäisiä asian kannalta huomioitavia asetuksenantovaltuuksia (erityisesti päästörajat). Toisaalta uuden ydinenergilain kanssa asiaa yhteensovittaessa viittaukset täytynee tarkastella joka tapauksessa kokonaisuudessaan vielä uudelleen. STUKilla ei muutoin ole huomautettavaa ehdotettuihin kohtiin muuta kuin 11 kohtaan liittyvä tarve tarkastella asiaa ehdotetun ydinenergilain puitteissa.

Yleisesti ottaen STUK toteaa, että ehdotus on varsin perusteellisesti ja kattavasti valmisteltu.

Pääjohtajan sijainen, johtaja Jussi Heinonen

Juristi Outi Slant

Huomiot syyteoikeuden vanhentumista koskevista ehdotuksista (rikoslain 8 luvun 1 §:n 4 momentti)

-

Huomiot rikoslain 9 luvun 5 §:ään ehdotettavista, yhteisösakon asteikkoa koskevista muutosehdotuksista sekä ehdotuksista pakoterikoksia koskevan yhteisösakon asteikon osalta (rikoslain 46 luvun 13 §)

-

Huomiot törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä ja terroristisessa tarkoituksessa tehtyjä rikoksia koskeviin pykäliin ehdotettavista muutoksista (rikoslain 15 luvun 10 § ja 34 a luvun 1 §) sekä niihin liittyvistä muutosehdotuksista (rikoslain 1 luvun 7 § ja 34 a luvun 15 §)

-

Huomiot ympäristön turmelemista koskevaan pykälään (rikoslain 48 luvun 1 §) ehdotettavista muutoksista

- a) 1 momentti
- b) 2 momentti
- c) 3 momentti
- d) ehdotettava uusi 4 momentti

-

Huomiot ympäristörikkomusta ja tuottamuksellista ympäristön turmelemista koskeviin pykäliin (rikoslain 48 luvun 3 ja 4 §) ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot ehdotettavista uusista jäterikosta ja törkeää jäterikosta koskevista rangaistussäännöksistä (rikoslain 48 luvun uudet 4 a ja 4 b §:t)

-

Huomiot ehdotettavista uusista ilmakehän heikentämistä ja törkeää ilmakehän heikentämistä koskevista rangaistussäännöksistä (rikoslain 48 luvun uudet 4 c ja 4 d §:t)

-

Huomiot ehdotettavista uusista ympäristöä vaarantavan tuotteen markkinoillesaattamisrikosta ja törkeää ympäristöä vaarantavan tuotteen markkinoillesaattamisrikosta koskevista rangaistussäännöksistä (rikoslain 48 luvun uudet 4 e ja 4 f §:t)

-

Huomiot ehdotettavasta uudesta vieraslajirikosta koskevasta rangaistussäännöksestä (rikoslain 48 luvun uusi 4 g §)

-

Huomiot luonnonsuojelurikosta koskevaan pykälään (rikoslain 48 luvun 5 §) ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot ehdotettavasta uudesta ympäristön tuhoamista koskevasta rangaistussäännöksestä (rikoslain 48 luvun uusi 5 b §)

-

Huomiot ulkomaiselta alukselta talousvyöhykkeellä tehtyä ympäristörikosta koskevaan pykälään ehdotettavista muutoksista (rikoslain 48 luvun 10 §)

-

Huomiot rikoslain 48 ja 48 a lukuun ehdotettavista uusista soveltamisalasäännöksistä, jotka koskevat tietyissä tilanteissa luvan nojalla toimimisen rinnastamista ilman lupaa toimimiseen (rikoslain 48 luvun 7 a § ja 48 a luvun 4 b §)

-

Huomiot ehdotettavista uusista metsäkatorikosta ja törkeää metsäkatorikosta koskevista rangaistussäännöksistä (rikoslain 48 a luvun uudet 3 c ja 3 d §:t) sekä oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaan rikoslain 48 a luvun 6 a §:ään ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot pakkokeinolakiin ja poliisilakiin ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot kansalaisuuslakiin, rajavartiolaitokseen ja Puolustusvoimien virka-avusta poliisille annettuun lakiin ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot hankintalakiin ja erityisalojen hankintalakiin ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot rikosrekisterilakiin ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot merenkulun ympäristönsuojelulakiin ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot luonnonsuojelulakiin ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot Suomen talousvyöhykkeestä annettuun lakiin ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot vieraslajeista aiheutuvien riskien hallinnasta annettuun lakiin ehdot

-

Huomiot EU:n metsäkatoasetuksen velvoitteiden valvonnasta ja seuraamuksista annettuun lakiin ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot muista ehdotettavista lainsäädäntömuutoksista

-

Huomiot ympäristörikosdirektiivin säännöksistä, joiden ei mietinnössä katsota edellyttävän lainsäädäntömuutoksia

-

Huomiot ehdotusten pääasiallisten vaikutusten tarkastelusta

-

Huomiot muita toteuttamisvaihtoehtoja koskevasta arvioinnista

-

Huomiot suhdetta perustuslakiin ja säätämisyjärjestystä koskevasta jaksosta

-

Muut huomiot

-

Haataja Ville
Säteilyturvakeskus